

De heren van Berchem

Albert van der Kaap

De moeder van Sara van Velsen, Susanna Jochems van Berchem, stamt uit een adellijk geslacht uit de buurt van Antwerpen. Haar afstamming wordt hieronder weergegeven.

Kasteel van Berchem (ongeveer 1670)

Godfried van Ranst

Godfried van Ranst (tweede helft elfde eeuw)¹ is de oudst bekende voorouder van het geslacht Van Berchem. Hij was getrouwd met Hedwig de Rumigny, dochter van Godfried IV van Rumigny, heer van Florennes en Rumigny en Hedwig van Roucy.²

Nicolaas van Ranst

Hun zoon, Nicolaas van Ranst, trouwde met een vrouw van wie we de naam niet kennen. Zij kregen vier kinderen, onder wie:

¹ Gegevens afkomstig van <https://bit.ly/2Ss1e97>

² Volgens genealogieën uit de tijd zelf zou zij een dochter geweest zijn van de dochter van graaf Ebalus I van Roucy, graaf van Roucy en aartsbisschop van Reims, en Beatrix van Henegouwen, dochter van de graaf van Henegouwen Reinier IV en van Hedwig van Frankrijk. Hedwig was een dochter van koning Hugo Capet en Adelheid van Aquitanië.

Arnoud van Ranst

Arnoud van Ranst, zoon van Nicolaas, stierf voor 1186. Hij was heer van Ranst en bezat ook land in Nijlen, een dorp ten (zuid)oosten van Antwerpen. Hij trouwde (mogelijk in 1157) met een onbekende vrouw met wie hij vier kinderen kreeg, onder wie:

Kasteel van Doggenhout (ongeveer 1670)

Kasteel van Doggenhout.

Willem van Ranst of Berchem

Willem van Ranst of van Berchem, zoon van Arnoud, was heer over de helft van Ranst (Doggenhout) en was heer van Berchem. Willem had een zoon bij een onbekende moeder:

Wouter I van Ranst of van Berchem

Wouter I van Ranst of van Berchem, zoon van Willem, was heer van Ranst (Doggenhout) en Berchem (vir nobilis en dominus). Hij was getrouwd met Catharina van Lier, waarschijnlijk dochter van Aert

van Lier. Hij stierf op 11 juni 1256 en is begraven in de St. Michielskerk in Antwerpen, die niet meer bestaat. Op zijn grafsteen stond:

Germine sincerus, ex Berthout qui generatus / Est, hic Walterus de Berchem sub tumultus / Militiae rector, manibus fortissimus Hector / Defensor juris, durissimus ut leo durus / Pacificus, mitis, ut mos solet esse peritis / Audax, formosus, sapiens fuit & generosus / Pollebat verbo dulci, non corde superbo / Quem rex Christe bone coeli conjunge coronae. A sa teste il y at escript: Ter Idus sexto lam quater L quoque sexto / L cum milleno decessi fine sereno.

Wouter II van Ranst of van Berchem

Wouter II van Ranst of van Berchem, zoon van Wouter I, was heer van Ranst (Doggenhout) en Berchem (vir nobilis en dominus). Vermoedelijk verwierf hij ook al grond en tienden in Welle (Noord-Beveland). Hij is, net als zijn vader, begraven in de St. Michielskerk in Antwerpen. Hij trouwde in 1251 met Catharina Berthout, dochter van Gilles I Berthout, heer van Berlaar, en Catharine van Belle (Bailleul), vrouwe van Oudenburg. Hij stierf in 1280.

Wouter III van Ranst of van Berchem

Wouter III van Ranst of Berchem, zoon van Wouter II, was heer van Ranst (Doggenhout) en van Berchem. Hij verwierf de helft van het land en de familie tienden in Welle in Noord-Beveland. Hij streed als ridder in de slag bij Woeringen (5 juni 1288). Hij ruilde in 1298/99 een belangrijk domein van dertig bunder in de regio Millegem (Hoeve in't Groenenbroeck) tegen goederen van de abdij van Sint-Bernardus in Wouw, bij Bergen op Zoom. Hij was getrouwd met Aleidis van Diest (Van Aa), vrouwe van Zelhem, dochter van Gerard van Diest en Mathilde NN, nicht van Arnoud, heer van Diest. Aleidis hertrouwde met Otto van Cuyck. Wouter stierf voor 13 november 1316.

Is Wouter dezelfde persoon als Willem III van Berchem Berthout, afkomstig uit Grimbergen, die in 1296 in het bezit kwam van Cantecroy? Tussen 1296 en 1308 liet deze op Cantincrode de hoge ronde donjon bouwen die tot 1618 zou blijven bestaan.

Jan van Berchem of Ranst

Jan van Berchem of Ranst (geboren rond 1295), zoon van Wouter III, was heer van Oostmalle, heer van Selzate (in Wommelgem). Hij trouwde met Elisabeth (van Aarschot) van Stade, dochter van Haiwiel van Stade en Sibille NN). Volgens sommige auteurs zou hij eerder getrouwd geweest zijn met Margaretha van Crainhem van Bochout. Maar dat lijkt twijfelachtig. Hij kreeg een leen in Tirlemont (Thenis) van de hertog van Brabant. Op 13 november 1316 doneerde hij met zijn vrouw een stuk land in Vorst aan de abdij van Tongerlo. In 1338, aan het begin van de honderdjarige oorlog, nam hij deel aan de strijd tussen Engeland en Frankrijk. Hij vergezelde de graaf van Holland tijdens diens bezoek aan Hanzesteden (Königsfeld, 1344). Hij werd begraven in de St. Michielskerk in Antwerpen.

Willem van Berchem

Willem van Berchem, zoon van Jan, was na zijn vader heer van Selzate en hij erfde de halve heerlijkheid Oostmalle. Hij bezat land in Chaam en twee lenen in Kontich. Op 22 augustus 1371 nam hij deel aan de slag bij Baesweiler onder de heer van Breda. Hij was getrouwd met Elisabeth van

Haemstede (ouder onbekend), Catharina van den Houte en Sapience Rongeman dit Vele (ook wel Sophie Roggemans de Bigaerden), weduwe van René van Ursel.

Willem, die te Wommelgem verbleef, bouwde tussen 1431 en 1464 een kasteel te Oostmalle. Van deze burcht is echter niets bekend. De enige zichtbare overblijfselen zijn de donjon die nu het scharnierpunt vormt van het kasteel en de tornooibalk (deurkalf) die nu in de ridderzaal prijkt. In 1542 werd de burcht namelijk verwoest door Maarten van Rossum.

Kasteel van Renesse in het centrum van Oostmalle.

Jan II van Berchem

Jan II (Raenst) van Berchem, zoon van Willem, bijgenaamd Grote Jan, was heer van Oostmalle, Bruchem en Kerkwijk. Hij werd geboren rond 1370 en stierf in september 1430. Hij bezat een huis genaamd Altena in Vouw. Hij erfde de heerlijkheid Selzate en Oostmalle, Chaam en Kontich van zijn vader. Van zijn broer erfde hij de heerlijkheid Schilde. Door zijn huwelijk rond 1400 met Theodora de Cock van Bruchem, vrouwe van Bruchem, Kerkwijk en Maasakker (geboren circa 1380, overleden voor 1430) kreeg hij de heerlijkheden Bruchem en Kerkwijk. Theodora was een dochter van Hendrik (of Gerard) de Cock en Elisabeth van Nederveen, vrouwe van Maesacker en van Bruchem en Kerkwijk en Gueldre.

Constantijn van Berchem

Constantijn (Costin) van Berchem, heer van Schilde, was de jongste zoon van Jan II. Bij akte van opdeling van 24 februari 1441 ontving hij de alleu van Selzate, in Wommelgem, inclusief het kasteel en bijbehorend domein (met name een boerderij met landerijen, weiden, weilanden en boomgaard, evenals een bos niet ver van het kasteel op het eind van het terrein), en verschillende allodiale goederen binnen het parochiegebied van Ranst, dat is een *cum cumulententiis* boerderij en een huis met boerderij en land op een plaats genaamd 'ter achter Elst' in Ranst, en het grote elzenhout

genaamd den Moor in Broechem, evenals de helft van het grote huis aan de lange Nieuwstraat in Antwerpen.³

Hij was ridder en adviseur van hertog Philippe le Bon en schildknaap van Saftigen. Hij was schepen van Antwerpen en burgemeester binnen de stad en burgemeester forain, d.w.z. hij was verantwoordelijk voor het deel van de stad dat buiten de muren ligt. Hij trouwde met Margaretha van de Coelputte, dochter van Constantijn (Costin) van de Coelputte, burgemeester van Antwerpen en Marie Bode. Een broer van Constantijn, Jan III, trouwde (2) met Catherina van de Coelputte, zus van Margaretha. Catherina was de weduwe van Willem van de Werve. Hij is gestorven voor 1490.

Broer Willem van Berchem kreeg het hof te Oostmalle met bijbehorende goederen en het hof te Bruchem met de heerlijkheid Bruchem en Kercwijn en de windmolen van "Bruychem en Kercwijn". Jan van Berchem, de andere broer, kreeg het hof te Wommelgem met bijbehorende goederen.

Willem van Berchem

Willem van Berchem, heer van Schilde, zoon van Constantijn, streed in het leger van Karel de Stoute, hertog van Bourgondië. Hij nam deel aan de slag bij Montlhéry (16 juli 1465) tussen de Fransen onder Lodewijk XI en de Bourgondiërs van de Ligue du Bien Public. Deze slag markeerde de machtsoverdracht van Filips de Goede, die gewond raakte, aan zijn zoon Karel de Stoute en was belangrijk vanwege de inzet van kanonnen, zowel offensief als defensief. Hij nam vervolgens deel aan de belegering van Luik door Karel de Stoute.

Hij kreeg van Karel de Stoute persoonlijk een erfrente op de inkomsten van de domeinen van Bois-le-Duc in Leuven na de heerlijke intocht van de hertog in die stad. Hij was getrouwd met Margaretha van den Moere, dochter van Ludwig van den Moere en NN Damman.

Willem stierf op 5 februari 1504 en werd bijgezet in de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal in Antwerpen.

Jan van Berchem

Jan van Berchem, overleden in Bazel in 1542, zoon van Willem en Margaretha, trouwde in 1511 of 1512 met Anna Hendricks van Etten, dochter van Henri van Etten en Marie van Merwede. Jan was schout van Etten en heer van Schille.

Dankzij zijn vrouw bezat hij het kasteel Nobelaer in Etten. Hij was, naar verluid, zeer vermogend.

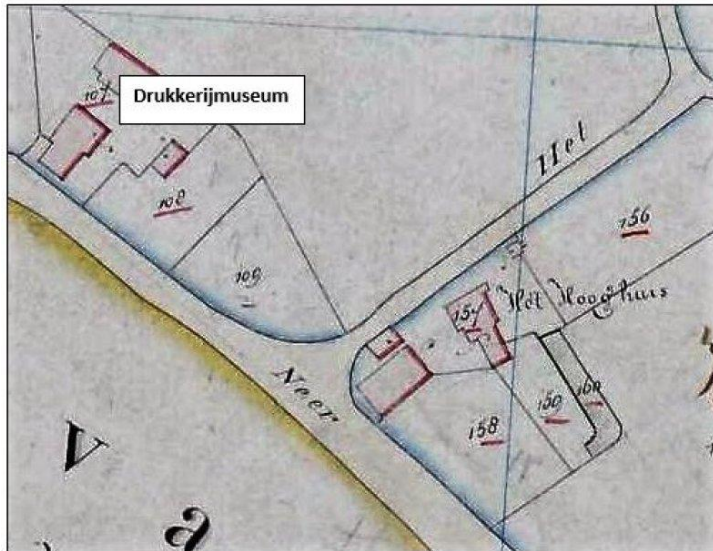
Hij volgde zijn zwager Henri van Etten op als burgemeester van Etten. In 1527 huurde hij een groot pand aan de Longue Nieuwstraat in Antwerpen, genaamd Hof van der List, dat toebehoorde aan Claire van de Werve en haar broers, kinderen van Rasse van de Werve.

Het Hooghuis

Het Hooghuis in Etten was een versterkte middeleeuwse boerderij, waarover Pieter Nuyts rond 1700 schreef: 'Deze boerderij staat in de Neerstraat en wordt gewoonlijk het Hooghuis genoemd. De oude bouwwijze, brede omwatering en grachten wijzen erop dat het hoewel het thans door gewone mensen wordt bewoond, vroeger aanzienlijk en opvallend moet zijn geweest.' Het huis werd op 11 februari 1528 verkocht door Anna van

³ Mirjam Neutenboom-Dieleman meent dat Costin het hof te Schilde met toebehoren kreeg. Volgens haar bleef ook nog een aantal goederen onverdeeld, waaronder de "herberge van Berchem" te Antwerpen in de Lange Nieuwstraat. In De Nederlandsche leeuw, 2003, 120^e jaargang.

Etten, de vrouw van de toenmalige schout Jan van Berchem. Naar haar is in die plaats de Anna van Berchemlaan genoemd.

Hij werd samen met zijn vrouw van ketterij beschuldigd als volgeling van David Joris. Zijn vrouw vluchtte in 1544 om geloofsredenen van Antwerpen naar Bazel. In die plaats volgt in 1551 een scheiding van de boedel. Op 2 augustus 1544 daagt Karel V haar voor de Raad van Brabant op straffe van verbanning. Zij wordt samen met haar kinderen, Joachim en Reinier, daadwerkelijk verbannen met in beslagname van haar goederen.

Kasteel van Schilde (ongeveer 1670).

Dirk van Merwede

Dirk van Merwede werd geboren in Eethen, hij stierf op 24 mei 1452 in Meeuwen, waar een straat naar hem is vernoemd. Hij was de overgrootvader van moederskant van Anna van Etten, ridder en heer van Eethen, Meeuwen, Geertruidenberg, Dijkgraaf van Zuid-Holland, heer van Baardwijk, overleden in 1459. Na de Tweede Wereldoorlog is zijn grafsteen herplaatst in de hervormde kerk van Meeuwen. Op die steen staat in randschrift

geschreven: 'Hier leght dierick van der merwede, riddere en(de) was her van ethen, van mewen, van sgravemoer van baerdwyck en(de) was geweest castelein tot sinte gheertrudenberg ende tot heusden ende starf int jaer ons heere duysent vier hondert ende LII opte vier en twintichste dach in mey bidt voer syn siele om godes wille'.

Dirk stamde uit een geslacht dat bezittingen had (een heerlijkheid) onder de rook van Dordrecht. Hij trouwde met Catharina van Ranst, uit het geslacht van hertog Jan III van Brabant. Het paar krijgt twee dochters: Odilie en Johanna. Johanna trouwt, maar krijgt geen kinderen en Odilie blijft ongehuwd. Zij wordt in 1457 vermeld als een 'pucelle de plus de cinquante ans' (een maagd van boven de vijftig). Dirk neemt het overigens niet zo nauw met de huwelijksmoraal en krijgt in de jaren 1430-1443 nog drie buitenechtelijke zonen: Jan, Claas en Daniël. Hij verwekt deze zoons niet bij de 'eerste de beste koemaagd' maar waarschijnlijk bij een adellijke vrouw van Uitwijk. Hij verwerft uitgestrekte landerijen in het Land van Heusden, waaronder het Wijkerzand en land in de directe omgeving van het kasteel van Meeuwen.

Als burggraaf van Geertruidenberg raakt ridder Dirk al snel betrokken bij de Hoekse en Kabeljauwse twisten die van tijd tot tijd in Holland oplaaien. Als graaf Willem VI in 1417 overlijdt, barst de strijd weer los, nu om de vraag wie de graaf zal opvolgen. Hij laat een dochter na, Jacoba, zeventien jaar oud en al weduwe. Haar familie regelt een huwelijk met haar twee jaar jongere neef hertog Jan IV van Brabant om de opvolging veilig te stellen. Maar haar oom Jan van Beieren meent recht te hebben op de titel van graaf en begint, gesteund door de Kabeljauwen, de strijd vanuit Dordrecht. Jacoba doet op 17 oktober 1420 haar intocht in Heusden, maar oom Jan zit niet stil. Een Kabeljauws leger uit Dordrecht belegert Geertruidenberg en slaat het beleg rondom de burcht, die door ridder Dirk wordt verdedigd. Een poging van vrouwe Jacoba om de burcht te ontzetten mislukt. Na een half jaar moet ridder Dirk zich overgeven, met behoud van lijf en goed.

Met vrouwe Jacoba gaat het evenmin goed. In 1421 verklaart zij haar huwelijk met de 'verwende slappeling' Jan IV als onwettig en vertrekt naar Engeland, waar ze trouwt met Humphrey van Gloucester, broer van de koning. In 1424 steekt ze met een legertje vanuit Engeland over om de strijd met Brabant te beginnen, maar Humphrey verlaat haar en keert terug naar Engeland. Jacoba voelt zich door iedereen in de steek gelaten en is bang uitgeleverd te worden aan Jan IV. Ze geeft zich over aan hertog Filips van Bourgondië (tevens graaf van Vlaanderen), die haar gevangen zet in Gent. Het verhaal gaat dat ridder Dirk een van de Hoekse ridders is die Jacoba in 1425 hielpen ontsnappen uit het Gravensteen in Gent. Aan Dirk van der Merwede worden twee beweegredenen toegeschreven. Hij zou een verwoede Hoek zijn die koste wat het kost Jacoba van Beieren aan de macht wilde helpen, en Filips de Goede zou hem hebben omgekocht om de ontsnappingsactie op touw te zetten. Een feit is dat Dirk na de Zoen van Delft (1428) zijn bezit wist te vergroten. Dirk leverde een bijdrage (5000 kronen) aan Jacoba's strijdcampagne tegen Filips, met de Slag bij Alphen aan den Rijn en het beleg van Haarlem.

In juli 1431 stelt hertog Filips van Bourgondië ridder Dirk aan tot hoogste gezagsdrager in Stad en Land van Heusden. Dirk heeft namelijk veel gezag opgebouwd in Holland en Brabant en staat in hoog aanzien.

Maar zijn betekenis ligt vooral in zijn strijd tegen het water. Tijdens de Sint-Elizabethsvloed van 1421 gaat de Grote Waard, waarvan deze regio deel uitmaakt, ten onder door overstromingen, die de daaropvolgende jaren regelmatig weer optreden. Het Land van Heusden moet goed beschermd worden en ridder Dirk vraagt aan hertog Filips van Bourgondië om het gebied een eigen dijkrecht te geven. In februari 1432 geeft hertog Filips opdracht om 'enen goeden dijck (te maken) mit sluyzen, mit schotdeuren ende anders mit verlaten' en ook om de Heidijk ten zuiden van de Langstraatse dorpen te herstellen. Rond 1450 wordt de Mosterddijk aangelegd langs de grens van het Land van Heusden, voor een groot deel langs de heerlijkheidsgrens van Dirk van der Merwede, die als heer van Eethen en Meeuwen erbij betrokken is. Als vanaf 1461 begonnen wordt met de aanleg van de Kornse dijk van Werkendam naar Dussen, wordt de Mosterddijk van minder groot belang. In april 1452 komen Odilie, Jan en Claas van der Merwede in aanwezigheid van hun vader overeen dat de mannen op slot en huis te Meeuwen mogen blijven onder gemeenschappelijk genot van hun goederen. Voorwaarde is dat ze Odilie erkennen als hoofd van de familie. Zes weken later overlijdt Dirk van der Merwede.⁴

⁴ <https://bit.ly/3n0wfie>

Joachim van Berchem

Joachim van Berchem, zoon van Jan en Anna, werd geboren rond 1520. Hij stierf in 1574 op het kasteel van Binningen (Bazel) en werd begraven in de St. Margarethe-Kerk in Binningen. Hij trouwde met Clara van Brugge, dochter van de dooper David Joris en Dirkgen Willems, geboren omstreeks 1526. Joachim was een vurig aanhanger van zijn schoonvader en vluchtte, samen met David, zijn moeder, Anna van Etten, zijn broer Renatus en zijn zuster Anneken, in 1544 naar Bazel en verloor daarmee zijn bezittingen in België, die door Karel V geconfisceerd werden.

Geld had de familie blijkbaar genoeg, want hij kocht, samen met David Joris, niet alleen het kasteel van Binningen, maar ook de naburige St. Margarethe-Kerk, evenals het Haus zum Spiess (Spiesshof) op de Heuberg, en Haus zur Trotte, op de Fröschgasse in Bazel.⁵

Na het verbranden van Davis Joris' opgegraven lichaam in mei 1559 belandden de Van Berchems allemaal in het gevang (13 maart 1559-12 mei 1559), waaruit zij werden vrijgelaten toen zij berouw toonden tijdens een verzoeningsceremonie in de kathedraal van Bazel (6 juni 1559). Clara trouwde na de dood van haar man met Bernhard Kirchen Med.[icinae] D.[octor] met wie zij op het eind van de zestiende eeuw (kort na 1581) in Emden woonde en die in de herfst van 1602 in Rotterdam is overleden.⁶

Susanna van Berchem

Susanna van Berchem, dochter van Joachim, werd geboren tussen 1560-1566. Zij stierf (mogelijk op 2 augustus 1595) in Brielle. Zij werd begraven in de Sint Catharijnekerk. Zij trouwde met Jacob van Velsen. Hun dochter Sara, trouwde met Johannes Reneman.

⁵ Zie ook het artikel over David Joris.

⁶ Volgens Ubbo Emmius verschuilde hij zich ook achter het pseudoniem D. Andreas Huygelmumzoon. Kist, N.C. en Royaards, H.J. (1845). Archief voor kerkelijke geschiedenis, in zonderheid van Nederland, blz. 109. Leiden: S.J. Luchtmans.